

Володимир КРАВЧЕНКО (Київ)

ДОКУМЕНТИ ДО ІСТОРІЇ РАТУШІ В МІСТІ КОВЕЛІ 30-х – 40-х РОКІВ XVII СТОЛІТТЯ

Дослідження початків історії головної споруди міста Ковеля – ратуші – було розпочато з вивчення привілеїв на магдебурзьке право, в яких разом з наданням різних прав містам королі і великі князі литовські давали дозвіл на побудову ратуші. Щодо волинських міст, то після грамоти короля Владислава Ягайла від 31 жовтня 1432 р. луцьким міщанам на право німецьке (*ius theutonicum*)¹ вони ж отримали від великого князя литовського Олександра привілеї на магдебурзьке право від 31 липня 1497 р., де йдеться про дозвіл на будівництво ратуші². Однак, як свідчать документи Луцького городського суду, ратуша в цьому місті постала майже через сімдесят років, і першим свідченням, що підтверджує факт наявності ратуші в Луцьку, є документ із городської книги за 1567 р.³ Подібне відбувалося і у повітовому центрі Володимирі. У першому потвердному привілеї від 17 липня 1509 р. на магдебурзьке право цьому місту та в пізнішому від 29 березня 1534 р. про дозвіл на будівництво ратуші в місті не йдеться⁴. Такий дозвіл володимирські міщани отримали у привілеї короля Сигізмунда Августа від 12 жовтня 1570 р., зміст якого переповідається у тексті потвердного привілею Яна Казимира від 7 березня 1652 р.: “Pozwalając przytym radzie miejskiej ratusz jako sami zechcą, zbudować, a pod ratuszem wszelakie picie, krom dawania kupi u podważnego, dzierżec u szynkować u też kramnice, jatki przy tymże ratuszu, na którym miejscu będą chcieć, zbudować porządek wszelaki u opatrność mieć”⁵. Ще одне повітове місто Кременець згідно з привілеєм великого князя литовського Свидригайла від 9 травня 1438 р. отримало магдебурзьке право⁶. Як у цьому привілеї, так і в наступному потвердному, виданому королем Сигіз-

¹ Архив Юго-Западной России (далі – Архив ЮЗР). – К., 1869. – Ч. V. – Т. I. – С. 1.

² Там само. – С. 14; Бортнікова А. В. Запровадження магдебурзького права у місті Луцьку в XV ст. (грамоти 1432, 1497 років) // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 22. – С. 162–172.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 312зв.

⁴ Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 29–34.

⁵ Там само. – С. 144.

⁶ Там само. – С. 3–5.

мундом I від 5 квітня 1536 р., про дозвіл на будівництво ратуші в цьому місті також не йдеться. Найранішим із датованих джерел до історії кременецької ратуші, що збереглися до нашого часу, є “Ревізія Кременця 1563 р.”. У ній після обміру і перерахування власницьких ринкових ділянок і крамниць зазначено: “podle kramnic ratusz”⁷. Очевидно, ратушу в Кременці було збудовано в період між 1536 та 1563 роками⁸. Схоже на те, що привілея, яким би надавалося право побудови ратуші у Кременці, взагалі не існує. Таким чином, у всіх повітових центрах Волинського воєводства ратуші будувалися далеко не одразу ж по наданні їм привілеїв на магдебурзьке право, а то й без спеціального королівського дозволу. Але головною і спільною причиною такої ситуації був брак коштів у міст на побудову цієї споруди. Винятком, до певної міри, у ті часи був адміністративний центр Київського воєводства – місто Київ, де ратушу було збудовано досить швидко по наданні магдебурзького права – вже на початку XVI ст., в 1498 р.⁹. Значний вплив на самоврядне життя міст мала посада королівського намісника і державці староства – старости, якому належала вища адміністративна й судова влада в повіті. До того ж старості як комендантові замку доручалося стежити за тим, щоб місто використовувало частину своїх доходів на утримання в нормальному стані оборонних споруд, а також перевіряти стан фінансової звітності міської громади, наглядати за торгівлею в місті. Насправді, староста не мав ніякої зацікавленості в будь-якому посиленні самоврядної організації міщанства.

Щодо Ковеля, то привілеєм короля Сигізмунда I від 24 грудня 1518 р. власникові ще на той час селища під цією ж назвою Василеві Михайловичу Сангушку надавалася можливість перетворити його на місто на основі магдебурзького права; притому дозволялося проведення в новоутвореному місті торгу в п’ятницю та двох щорічних тижневих ярмарків на Воздвиження хреста Господнього та на четвертий день по Різдві Христовому¹⁰. Пізніше, у 1543 р., Ковельська волость була відступлена Василем Михайловичем Сангушком королеві Боні в обмін на маєтки в Литві, а з 1564 по 1583 р. ця волость перебувала

⁷ ЦДІАК України. – Ф. 20. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 5зв.

⁸ *Кравченко В.* Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття // *Український археографічний щорічник*. – К., 2009. – Вип. 13/14. – С. 420.

⁹ Російський державний архів давніх актів (далі – РДАДА). – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 117; Опубл.: *Акты Литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем*. – Варшава, 1896. – Вып. 2: 1499–1507. – С. 56–57; *Грушевський О.* З київського ратушного господарства XVI в. // *Київ та його околиця в історії і пам’ятках* / Під ред. М. Грушевського. – К., 1926. – С. 115; *Щербина В.* Боротьба Києва за автономію // – С. 174; *Щербаківський Д.* Реліквії старого київського самоврядування // – С. 221; *Білоус Н.* Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування. – К., 2008. – С. 49.

¹⁰ AGAD. – Tak zwana Metryka Litewska. – Dz. X. – № 216; Опубл.: *Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków*. – Lwów, 1888. – Т. 3: 1432–1534. – С. 182–184; *Теодорович Н. И.* Вольнь в описании городов, местечек и сел в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и друг. отношениях. – Почаев, 1903. – Т. V: Ковельский уезд. – С. 5–6; *Архив ЮЗР*. – Ч. V. – Т. I. Предисловие. – С. 47; *Сміян П. К.* Ковель. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 1968. – С. 4; *Сас П. М.*

в ленному держанні князя Андрія Курбського¹¹. 12 серпня 1547 р. в Петркові королева Бона надала привілей ковельським міщанам вільно купувати в селах Ковельського староства віск, хміль, мед і худобу та брати з торгівців на користь міста десяту частину від деревини і сухої риби, що привозилися на торг до міста. Як відомо із підтверджень короля Сигізмунда III від 5 листопада 1611 р., свого часу королева Бона видала два листи ковельським старостам, дати яких у підтвердженнях не вказані: перший з наказом не брати вписного митного збору більше ніж на суму в два пенязі та другий, щоб заборонили своїм слугам завдавати кривд міщанам, тобто щоб у млинарів мита помірною не брали, у ремісників їхні вироби і головне, щоб міські справи вписувалися лише писарем і війтом. Наступний привілей короля Сигізмунда Августа від 17 липня 1555 р. на вільний збір мита мостового від купецького воза, запряженого двома кіньми з товаром або збіжжям, що проїжджав мостом, – чотири пенязі, від воза, запряженого одним конем – два; від таких само порожніх возів – відповідно два і один пенязь; від худоби, яку гнали на продаж через міст, міщани мали брати від вола і від яловиці по пенязю, мито, що збиралося від тих торгівців, які, не продавши збіжжя поверталися додому, мало йти на ремонт міських укріплень – паркану¹². Також 25 листопада 1611 р. Сигізмунд III підтвердив чотири листи королеви Бони і Сигізмунда Августа від 9 і 10 січня 1556 р.: першим листом ковельським євреям заборонялося мешкати і будуватися серед християн, а було рекомендовано робити це тільки на окремій вулиці, а саме на вулиці Жидівській у паркані; другий – заповідав, щоб із бурмистрів не бралися податки, з огляду на особливий характер їхньої урядової діяльності, третій – щоб подібно до звичай інших волинських міст створили ремісничі цехи та визначилися з їхніми статутами; четвертим – був лист Сигізмунда Августа до старости, щоб той не порушував прав і вольностей міщан та цехових ремісників¹³. Привілей, виданий Сигізмундом III на вальному сеймі у Варшаві 17 березня 1609 р., підтверджував місту Ковелю давні права, вольності і доходи, а також на додаток до них дозволив міщанам збирати мита: подужне, помірне, важниче, восковниче; тоді ж ще в одному привілеї єврейське населення отримало королівське розпо-

Феодалные города Украины в конце XV–60-х годах XVI в. – К., 1989. – С. 175; *Семенюк А.* Ковель: минуле і сучасне: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк, 2000. – С. 59–61; *Заяць А.* Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – Львів, 2003. – С. 36, 95, 96; *Малиновський В.* Роль магдебурзького права у розвитку самоврядування українських міст // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – С. 28; *Пришляк В.* До історії цехового ремесла Ковеля в XVI–XVIII ст. // – С. 123; *Садовник Т.* Магдебурзьке право м. Ковеля в документах Волинського краєзнавчого музею // – С. 136–137; *Малиновський В. Я.* Магдебурзьке право на Волині у контексті європейських традицій // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 22. – С. 160.

¹¹ *Яковенко Н.* Українська шляхта з кінця XI до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – К., 2008. – С. 278.

¹² Biblioteka Kórnicka PAN. – BK 323. – S. 32–33; ЦДІАК України. – Ф. 2168. – Оп. 2. – Спр. 44а. – Арк. 32–33.

¹³ Ibidem. – S. 33–35; Там само. – Арк. 33–35.

рядження виконувати повинності з ремонту міського паркану, гребель та несення сторожової служби нарівні з християнами. Привілей короля Сигізмунда III від 28 листопада 1611 р. на підтвердження місту Ковелю магдебурзького права був наданий через те, що, як ідеться в ньому, міські права, що ними місто керувалося і судилося, згоріли, при цьому міщани були зобов'язані у різних справах відповідати тільки у міському суді; зі свого середовища щорічно у понеділок після Нового року обирати вісьмох достойних і освічених осіб на бурмистрівський і радеський уряди, потім представити їх старості або його намісникові, з числа яких староста мав підтвердити кандидатури чотирьох, а з них одного висунути на уряд бурмистрівський, який мав кожен з чотирьох радців по черзі займати протягом місяця. Також староста був зобов'язаний обрати серед цехових ремісників міщанина “*snotliwego, bogobojnego i w prawie bieglego*”, який би був здатний посісти уряд лантвійта. Міщанам надавалося право обрати чотирьох осіб на уряд лавницький, які разом з лантвійтом складали міський суд. Від рішень цього суду сторона, яка вважала себе несправедливо осудженою, мала право подати апеляцію до бурмистра і радців, а від них до ковельського старости чи його намісника, а від нього вже до суду королівського. Також підтверджувалося право проведення торгу в п'ятницю та двох ярмарків: на Воздвиження і на четвертий день по Різді Христовому. Всі права і вольності ковельським міщанам були підтвержені привілеями Владислава IV від 22 березня 1635 р. та Яна Казимира від 24 липня 1650 р.¹⁴ Згадка про ратушу міститься у недатованому листі ковельського старости коронного крайчого Вацлава Лещинського, зміст якого викладено у потвердному привілеї короля Михайла від 16 грудня 1670 р. Староста дозволив міщанам над давні їхні права брати плату від кожного купецького воза, запряженого двома кіньми з товаром чи збіжжям, що переїжджав через міст, по два гроші, а з тих, хто купував збіжжя в Ковелі, – по три; від худоби, яку приводили на торг – по грошу, від яловиць та дрібної худоби, яку гнали в місто через мости і греблю, – по шелягу. Отримані кошти мали піти на відбудову ратуші, оборонних споруд і мостів після спустошливої пожежі у місті¹⁵.

Виняткову цінність для дослідників історії міста Ковеля у XVI–XVII століттях становить “*Inwentarz starostwa Kowelskiego roku 1590, przez pana Szczesnego Drzemlika, dworzanina krola jego mci, od kniehiniei Kurpskiej odbierania, a jego m. panu Andrzejowi Firleiewi z Dambrowice castellanowi malogoskiemu oddawania*”, який подає короткий опис дерев'яної огорожі міста – паркану з чотирма в'їзними вежами, оточеного ровом, дильованим деревом; в інвентарі підраховано кількість власницьких ділянок, що належали мешканцям кожної з чотирьох сторін ковельського Ринку, зафіксовано

¹⁴РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 220. – Арк. 259зв.; Опубл.: Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – К., 1849. – С. 321–332; Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 109–112; Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1994. – Т. V. – С. 350; Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV – XVII ст. / Підгот. П. Кулаковський. – Острог; Варшава; М., 1999. – Т. V: Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. – С. 465–467, 468–471.

¹⁵ Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – С. 335; Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 115.

всі вулиці (Замкова, Мацевич, Кошерська, Жидівська, Гончарська, Володимирська, Підрічна, Лазебна) з підрахунками кількості ділянок і вказанням імен власників; така ж інформація подається щодо вулиць ковельського передмістя Козиний Ринок: “От брони Кошерское на Козий Рынок”, “От Глинянки”, Солобаївської, Русаковської, Підглузької, Луцевич, Воленської, Глинянки¹⁶. Звичайно ж ратуша, як головна споруда міста, не могла залишитись поза увагою укладачів інвентаря, якби на той час вже існувала на Ринку.

Як свідчить внесена до матеріалів люстрації 1616 р. скарга ковельських міщан люстраційним комісарам на місцевих торгівців-євреїв, які густо забудували Ринок своїми крамничками, через що побудова ратуші в центрі міста стала неможливою, – то був час, коли про своє тверде рішення спорудити ратушу міщани заявили вперше: “Uskarzali się na żydy o to, że kletkami Rynek zaciesnili, że nie mogą ratusza budować, z tych kletek ich dochod pewny ma miasto wedle przywileju. Widząc żeby to z szkodą miasta był, gdzieby ich znieść miano, tedysmy ich znosić nie kazali, dokąd mieszkanie na ratusz drzewa u inszych materyi do budowania nie zgotuią. A gdy ratusz budować zaczną, insze miejsce naznaczyc dla kletek powinni będą w Rynku”¹⁷. На цей факт вперше звернув увагу у своїй монографії відомий дослідник історії міст доби феодалізму та ранньо-модерного часу А. Заяць¹⁸.

Важливі відомості до історії ковельської ратуші містяться в документі, виданому в Гданську 1 лютого 1660 р.: “Oblata przywileju, miastu Kowel na Wolyniu służącego, anni 1660” із опублікованої П. Кулаковським останньої книги Руської (Волинської) метрики під № 29 за 1652–1673 роки (Впис привілею короля Яна Казимира місту Ковелю на підтвердження давніх надань та прав подібно до інших міст, фундованих на магдебурзькому праві, з визначенням порядку судочинства і виконання повинностей на замок і на державців староства та із заборонаю замковим урядникам порушувати ті права й привілеї): “Item ponieważ w każdym mieście królestw i państw naszych miejsca publici iuris, osobliwie ratusze i przy nich miejsca in circulo miasta zostające nie mogą być per priuatum osiągnięte”¹⁹.

Найповнішим джерелом до історії ковельської ратуші мали бути книги Ковельського магістрату. До наших часів збереглося 37 одиниць зберігання, з яких сформовано фонд № 35 Центрального державного історичного архіву України у місті Києві. Із них найранішою є книга під № 1 (старий номер 1477) за 1646–1770 роки, інші книги включають документи до 1805 року²⁰. Хоча міське діловодство мало бути розпочате одразу ж по наданні Ковелю

¹⁶ ЦДІАК України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 52, 58зв.–60, 96–99.

¹⁷ Там само. – Спр. 5. – Арк. 162.

¹⁸ Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – С. 117.

¹⁹ РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 220. – Арк. 93–94зв. Опубл.: Пам’ятки історії Східної Європи. Джерела XV – XVII ст. – С. 197–198.

²⁰ Ковальський Н. П. Источниковедение истории Украины XVI–XVII вв. – Днепропетровск, 1979. – С. 40, 41, 45, 53.

магдебурзького права. Варто зазначити, що в Ковелі велися також замкові книги, до них мали вписуватися рішення вищої інстанції – ковельського старости – у започаткованих у міському суді справах між міщанами або між шляхтичами та міщанами, а іноді й документи у справах, започаткованих шляхтою. Останні, як правило, вписувалися у Володимирі до книг повітового гродського суду. Ковельські замкові книги також не збереглися, маємо про них тільки дві згадки, виявлені в документах володимирських гродських книг, а саме у книзі за 1609 р.²¹ та в документі від 7 квітня за 1644 р., це – скарга пана Миколая Копця і його дружини Ганни Остойської на пана Яна Модзелевського, його дружину Ганну і тещу Гальшку Янову Яворську та їхніх помічників про побиття, поранення і пограбування маєтності у “дворку за містом Ковлем над гостинцем Волинським, до Задиб ідучим”, що був переданий у заставу скаржникові згідно із записом, внесеним до ковельських замкових книг 23 серпня 1643 р.²² Такий стан справ із міськими книгами пояснюється недбалим ставленням до них та відсутністю надійного місця для їх зберігання. Як правило, до побудови ратуші матеріали міських судів та сформовані з них порічні зшиті та оправлені книги зберігалися в коморі вйтівського або лантвійтівського будинків, а матеріали бурмістрівсько-радецької колегії – у будинку бурмістра. А мали б зберігатися у спеціально відведеному приміщенні мурованої ратуші або церкви, убезпечених від міських пожеж, що нерідко траплялися у містах із суцільно дерев’яною забудовою.

Встановити дату виникнення ратуші в Ковелі можна поки що лише приблизно і тільки за допомогою документів Володимирського гродського суду, що публікуються нижче. Для публікації відібрано шість документів: 3 реляції возних (док. № 1, 4, 6), 2 протестації (док. № 2, 5) і 1 декрет (док. № 3).

Спершу варто хоча б приблизно, не маючи прямих даних, з’ясувати, коли ж було збудовано ратушу у Ковелі. Першим документом Володимирського гродського суду, де міститься згадка про ковельську ратушу, є документ, що був вписаний до судових книг 3 лютого 1640 р. Але в цьому документі – реляції генерального земського возного Яна Скорупки – йдеться про доставку саме 16 грудня 1639 р. до міста Ковеля чотирьох позовів у справі ковельського плебана Якуба Косинського з орендуючим міста Яном Фалибовським, підстаростою італійцем із Капуї Каролем Клавдієм та ковельськими лантвійтом, бурмістрами й радцями. Позови були пред’явлені міщанам, які на той час перебували в ратуші і поряд з нею. Документи 40-х років XVII століття з відомостями про ковельську ратушу з’явилися блоком, як, власне, й документи про володимирську ратушу. Можливо, на побудову ратуші у своєму місті ковельські майстри витратили приблизно стільки ж часу, як і володимирські. Нагадаємо, що будівельний матеріал для будівництва ратуші у Володимирі було придбано у серпні 1583 р., а перша згадка про неї як функціонуючу споруду міститься в документі від 10 вересня

²¹ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 57–57зв.

²² Там само. – Спр. 79. – Арк. 242зв.–243.

1584 р.²³. Якщо взяти до уваги той факт, що будівельні роботи навряд чи могли проводитися протягом пізньої осені, зими і ранньої весни, а тільки в погожу пору – у період від квітня до вересня 1584 р., і на це пішло не більше п'яти місяців, то й ковельські майстри були цілком спроможні збудувати ратушу приблизно за той самий проміжок часу. Таким чином вже точно можна сказати, що ратуша в Ковелі будувалася протягом 1639 р. і її було збудовано не пізніше грудня того року. Документів за попередні роки й десятиліття, де б містилися відомості про ковельську ратушу, поки що не виявлено.

У документі під № 2 від 7 серпня 1644 р. йдеться про триденне перебування в ув'язненні у міській тюрмі, тобто ратушній в'язниці, де, як сказано в документі, “міщан і здрайців сажають”, шляхтича Яна Мизютича-Черкаського, запротореного туди урядниками ковельського міського суду: лантвійтом Миколаєм Данієлевичем, бурмистрами Войтехом Ткачем, Макаром Юсеповичем, лавниками Іваном Хобоцком і Супруном Пилиповичем після того, як він з'явився до них зі скаргою на ковельських міщан: старого радцю, тобто урядника минулорічної каденції, Пилипа Мартиновича і його сина Миська, які, не відомо з якого приводу, відібрали у нього коня. Під час арешту скаржника було зневажено словесними образами, завдано кілька ударів по обличчю, вдарено головою об стіну і вирвано волосся, відібрано шапку, пояс і шаблю. Про те, якою зсередини виглядала ратушна в'язниця, свідчать слова з документа: “в тюрмі барзо бридкой”. Про умови утримання Мизютича-Черкаського в ній – такі рядки: “замками і ланцюгом замкнули”. Судячи зі змісту документа, привід для ув'язнення шляхтича міщанами виглядає сумнівним. До того ж згідно з тогочасним законодавством міські суди не мали права починати судовий процес і накладати покарання на шляхтича без присутності на ньому місцевого старости²⁴. Ймовірно, пам'ятаючи про це, а можливо, й за наказом старости міщани вже на четвертий день звільнили Мизютича-Черкаського, після чого він поїхав до Володимира, щоб внести до книг гродського суду “ширшу протестацію” на міщан, яка й публікується як документ під № 2. Важливу інформацію про ковельську ратушу і склад ковельського міського суду містить проміжний документ від 26 жовтня того ж року, виявлений у книзі Володимирського земського суду – “Реляция возного кладеня позвов месчаном ковелским паном Черкаским од пана Яна Черкаского”: “позвов земских... два однесши до места Ковля, оные на ратушу, в месте тамошнем будучим, где се суды месцкие одправуют при бытности самого лентвойта, бурмистров, лавников и месчан всех на столе положил”²⁵. Як видно, в Ковелі діяв об'єднаний міський суд, сформований з представників ради й лави і очолюваний лантвійтом. У цьому переліку війт відсутній, оскільки війтівство разом із урядовою маєтністю і доходними статтями з початку XVII століття в Ковелі посідали

²³ Кравченко В. Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира... – С. 424–426.

²⁴ Владимирский-Буданов М. Ф. Немецкое право в Польше и Литве // Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1868. – № 9. – С. 769–770.

²⁵ ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 80.

старости. Остання згадка про ковельського вйта міститься у книзі Володимирського гродського суду за 1596 р.²⁶. Від того часу судові функції вйта покладалися на обраного старостою лантвйта. Як свідчить люстрація Ковельського староства 1616 р., “дім вйтівський судовий на розі Ринку в місті від податків і гостя вільний, котрий тримає доживотним правом славетний Петро Гловацький, лантвйт ковельський, від ясновельможного його милості пана канцлера коронного Пшездецького, ковельського старости, з садом за млинами і лукою, згідно з листом його милості, виданим у Варшаві 1614 року”²⁷. Варто зазначити, що перша згадка про ковельського лантвйта міститься в документі гродської книги так само за 1614 р.²⁸.

Прямим продовженням справи є наступний документ публікації під № 3 від 31 жовтня того ж року, – двостороння добровільна угода між паном Мизютичем-Черкаським та головними дійовими особами у цій справі з боку ковельських міщан, “славетними пани” лантвйтом Яном Александровичем і старим радцею Пилипом Мартиновичем. У першому пункті цієї угоди вказується, де в ковельській ратуші розміщувалася міська в’язниця, а саме: “казав слугам урядовим до в’язниці міської ковельської відвести, під ратушею розташованою”. Згідно з цією угодою ковельський лантвйт за свій свавільний вчинок зобов’язався сплатити в Ковелі сто гривень грошів польських у присутності бурмистрівсько-радецького уряду, а саме в будинку “квартильного” бурмистра (як і в інших містах, бурмистрівський уряд у Ковелі протягом року по черзі терміном на 3 місяці, на квартал, займав кожен із чотирьох обраних радців), а також вибачитися перед Мизютичем-Черкаським і наступного ж дня відправитися в ув’язнення під ратушею терміном на півроку. Щодо старого радці Пилипа Мартиновича, то за завдання побоїв шляхтичеві йому було присуджено сплатити у присутності того ж уряду 12 рублів (1200) грошів литовських і так само по сплаті цієї суми наступного ж дня відправитись в ув’язнення до ратуші терміном на 6 тижнів. Крім цього він був зобов’язаний тоді ж повернути коня Мизютичеві-Черкаському та публічно вибачитись перед ним, його матір’ю і сестрою. У свою чергу Мизютич-Черкаський мав зніціювати вписання до судових книг квіта, яким би підтвердив відсутність претензій до всіх ковельських міщан, що проходили у справі, а також вписати цю полюбовну угоду до гродських книг та офіційно засвідчити свою повну згоду з нею. Варто додати, що того ж дня, 31 жовтня 1644 р., до гродських книг було вписано “Квит од пана Яна Мизютича-Черкаського міщанам ковельським служачий”, яким він касує свою скаргу від 7 вересня у зв’язку з отриманням від оскаржених ним раніше лантвйта Яна Александровича, бурмистрів Миколая Данієлевича, Войтеха Ткача, Макара Юзефовича, лавників Івана Хобоцька, Супруна Пилиповича і старого радці Пилипа Мартиновича 100 гривень польських грошів і 12-ти рублів грошів литовських згідно з полюбовним декретом²⁹.

²⁶ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 227.

²⁷ Там само. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 150–151зв.

²⁸ Там само. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 337–338зв.

²⁹ Там само. – Спр. 79. – Арк. 1616–1616зв.

У документі під № 4 йдеться про доставлення земським возним Миколаєм Бохновським двох позовів Володимирського гродського суду по скарзі Фридриха Сапеги: першого – до Ковельського замку старості Криштофу Зебнику-Опалинському із звинуваченням у відсутності з його боку будь-яких каральних дій щодо міщан, які дали притулок у місті селянам-втікачам із села Подрежа Берестейського воєводства, а другого позова – міським урядникам і міщанам до ратуші з нагадуванням їм про видачу тих селян власникові. Як видно, ратуша в той час була закрита, і возному довелося той позов “в ратуш воткнути”. Якби ратуша була відкрита, то возний поклав би позов у світлиці прямо на стіл перед урядниками. Ймовірно, справа про прибулих у 1645–1646 рр. до Ковеля втікачів набула значного розголосу в місті, якщо на час доставлення позова біля ратуші, як годиться, згуртувалося “велю міщан тамошніх ковельських”, які, пам’ятаючи про існування терміну давності перебування втікачів у місті (давності земської) та про цінність для будь-якого міста у ті часи робочих рук та нових платників податків, не збиралися повертати їх власникові, тим паче, що до Ковеля їх прибуло аж 6 чоловіків разом “з жонами, дітьми, конми, быдлом и зо всею маєтністю”, що могло в цілому нараховувати близько тридцяти, а можливо, й більше осіб нових мешканців Ковеля.

У документі під № 5 від 17 лютого 1648 р. шляхтич Ян Кореньовський від імені Криштофа Сапеги скаржитися на ковельського підстаросту Кароля Клавдія, урядника фільварку у селі Вербці, ковельських лантвійта, бурмистра, радців, лавників і писаря з приводу безпідставного арешту в Ковелі на Ринку підданого Сапеги Филона Стефановича Колтунця, нібито за пограбування жита у вербківському фільварку. Разом з іншими підданими 28 грудня 1647 р. він мав їхати через Ковель до свого села Дороготеж (нині с. Доротище Ковельського р-ну Волинської обл.) з містечка Киселина (сучасне с. Кисилин Локачинського р-ну Волинської обл.), купивши там жито, а в Ковелі був змушений затриматися і заночувати через втому коня. Переночувавши в будинку міщанина Савки на ковельському передмісті Козиним Ринку, вранці 29 грудня Стефанович прийшов у місто на Ринок, щоб купити собі харчів і сіна для коня, але з наказу підстарости був схоплений вербківським урядником і вїтом із села Дубового (нині с. Ковельського р-ну Волинської обл.) та слугами підстарости і міських урядників та, як сказано в документі, кинутий до ратушної в’язниці “мимо виразное, явное и ясное право земское, в Статуте Волынском о таковых припадках на разных месцах ухваленое и постановленое”. Як видно з цієї цитати, чинним законом для місцевої шляхти у 40-х роках XVII ст. залишався Статут Великого князівства Литовського 1566 р. Також у документі підкреслюється, що ув’язнення в ратуші підданого є образою пана Сапеги “і його юрисдикції над тим підданим спадкової і вічної”. При цьому намісник Криштофа Сапеги несухоїзький (із містечка Несухоежі, нині с. Воля Ковельського р-ну Волинської обл.) неодноразово письмово через возного й уповноважених шляхтичів звертався до ковельських урядників із вимогою звільнити того підданого з ув’язнення в ратуші, а за розслідуванням обставин події, як того вимагає право земське, звернутися до нього як намісника.

Але, незважаючи на відсутність доказів вини ув'язненого, ковельські урядники, всупереч земському праву і шляхетським вольностям, не звільнили Стефановича, а навпаки, з наказу підстарости, керуючись відверто наклепницьким звинуваченням з боку вербського урядника і дубовецького війта та, заборонивши місцевому адвокату у судовому процесі Меєрові Вікторчику “прокурацію” Стефановича, 13 січня 1648 р., його як підданого шляхетського, “під право, суд і декрети їхні міські не належачого”, незважаючи на недоведення вини, рішенням міського суду засудили на жорстокі тортури: чотириразове розтягнення його тіла мотузками на драбині та триразове опечення вогнем свічок. Для засвідчення цих подій та проведення в майбутньому законного розслідування свавільних дій ковельських судових урядників 16 січня 1648 р. до Ковеля прибув земський возний Кирик Островський разом з двома шляхтичами-свідками. Стефановича вони знайшли в будинку ковельського ката (містра), “барзо хорого, на смертельной постели лежачого” із страшними глибокими опіками по обох боках тіла, на плечах, хребті, ногах та з викрученими із суглобів руками. Звільнити невинно постраждалого підданого їм не вдалося.

У документі під № 6 від 6 квітня возний Кирило Островський на рочках Володимирського гродського суду усно відзвітувався перед підстаростою для протокольного записання до книг про доставлення 20 лютого 1648 р. до Ковеля трьох судових позовів. По приїзді до міста возний “оные на ратушу в избе на столе положил и о положеню оногo самим позваным и иным месчаном ковельским оповедил”. Позови по скарзі Криштофа Сапеги з приводу безпідставного ув'язнення в ратуші і засудження на тортури його підданого Филона Стефановича мали бути вручені ковельському підстарості Каролу Клавдію, а також усім міським урядникам. Тоді в ратушному приміщенні – “ізбі” (в інших документах – “світлиці”) перебував ковельський міський суд у повному складі: лантвійт, бурмистр і троє радців, два лавники, писар, а також війт із села Дубового як свідок і ковельський урядник як головний обвинувач Филона Стефановича. Скалічений жорстокими тортурями Стефанович після перебування у катівському будинку був знову кинутий до ратушної в'язниці “и до того часу в везеню зостаєт змучений”. В останньому позові пан Сапега вимагав перевезти свого підданого із “турмы их приватное, местское юрисдикции неподлеглого” до Володимира для розгляду справи саме в гродському суді. А обом сторонам судового процесу було наказано прибути до Володимира на гродські рочки 26 березня 1648 р. “ку росправе правной”. У тій само судовій книзі за 1648 р. 7 квітня під час гродських рочок було вписано рішення суду по слідству у цій справі, яке повністю повторює перебіг подій, пов'язаних із арештом, засудженням і ув'язненням Филона Стефановича, але дії ковельського підстарости і міських судових урядників були визнані гродським судом незаконними, а ув'язнення, засудження і покарання шляхетського підданого пана Сапеги незаконним і безпідставним, за що винні мали бути притягнуті до відповідальності. У відповідь на такі звинувачення представник позваної сторони заявив: “Кгды же право посполитое вшелякого злочинци ин реценти з лицем пойманого вязити и карати кажет, и не ест потребное скрутиниум, кгды

повод и лице при злочинци знайденое зостаєт и в справах злодейских скрутиниум не звыкло се заховати, кгда ж нихто ведати не может, ежели он был албо не был в чужой стоделе, досыт на том, кгда реч украденая при нем зналезеная. О чом прочитавши право... пленипотент их поведил, иж месчане ковельские места его кор. мл., под привилеем права майдебурского седячие, не мают нигде быти до права потяганье, толко ад официум цивиле компетенс, о чом прочитавши Конституцию року 1633³⁰. Як видно з текстів цього документа, рішення гродського суду не влаштовувало як поведову, так і позвану сторони, і на їхнє прохання суд дозволив їм подати апеляції до суду Головного люблінського трибуналу. Обидві апеляції з повним викладом всіх попередніх подій у справі були вписані до володимирських гродських книг 7 квітня 1648 р.³¹. У тексті апеляції позваної сторони є важлива деталь про подальшу долю Филона Стефановича. А саме: після відбування допиту під тортурами, що, ймовірно, проводилося знову ж таки в будинку ката, і не отримавши від нього жодних відомостей та визнання своєї вини (“у которого и на тортурах жадное речи не допытавшисе”), його, як такого, що перебував після жорстоких тортур у тяжкому фізичному стані, міські урядники не наважились одразу перевезти до ратушної в’язниці, а залишили на певний час у будинку ката, де возний Кирик Островський побачив постраждалого “на смертельной постели лежачого”. Із тієї самої апеляції зрозуміло, що, після тимчасового перебування в будинку ката, засудженого, який трохи оклигав після тортур, знову повернули до ратушної в’язниці й утримували там в умовах холоду і голоду: “Оного до кгроду належного, если бы што был винен не одсылаючи и там яко право учит учинения през уряд кгородский справедливости не реквизиючи, сами оного юриздиции своей неподлеглого, и осудивши на тортуры дати а над право разов чотыри мучити, у которого и на тортурах жадное речи не допытавшисе, знову оного до турмы своеє приватное месцкое всадили и до тых час зимном и голодом моречи трымаєте, през што-сте в вины правные попали”³². Гродський суд дозволив обом сторонам процесу апелювати до Головного трибуналу³³. Яким було рішення трибуналу, невідомо, але цілком ймовірно, що воно було прийняте на користь пана Сапеги і по тому справа мала бути по-новому розглянута в Володимирському гродському суді.

Що ж до ковельської ратуші як споруди, то маємо відомості лише, як говориться в документах під № 2 і № 3, про дуже бридку тюрму під ратушею, де в ланцюгах і колодках утримували міщан та різноманітних немісцевих злочинців, а також про “ізбу”, де був стіл, за яким засідали міські судові урядники. Одразу ж варто зазначити, що доходи ковельської міської казни (скриньки) не були значними, а тому звести в цьому місті якусь особливу споруду ратуші, міщани не могли. Єдине, на що вистачило б у них коштів, так це на спорудження ратуші руками місцевих теслярів, гонтарів, згідно з

³⁰ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 84. – Арк. 1507зв.–1508.

³¹ Там само. – Арк. 1510–1514, 1514–1519.

³² Там само. – Арк. 1516.

³³ Там само. – Арк. 1510–1514, 1514–1519.

традиціями волинської народної архітектури, а саме у вигляді будинку заможного міщанина або шляхтича, який у своїх загальних рисах міг бути схожим на ратушу у місті Володимирі, що була збудована за формулою “хата–сіни–хата” на підклітті, з двома світлицями і коморами при них та сіннями³⁴. Той факт, що міська в’язниця знаходилася під ратушею, підтверджує її спорудження на підклітті, що виготовлялося з дубового бруса, стіни будівлі могли бути зведені з найпоширенішого і найдешевшого будівельного матеріалу – сосни. Щодо основних надземних приміщень ратуші, то їх мало бути два, хоча в документі під № 6 згадується одне приміщення – “ізба”, в якій відбувалися засідання міського суду. “Ізба”, як головне приміщення, в холодну пору мала опалюватися грубою, обкладеною полив’яними кахлями, виготовленими місцевими ремісниками-гончарами. У другому приміщенні службового значення, що розташовувалося через сіни напроти, мала бути влаштована кухня (пекарня) з піччю, де готувалася їжа для урядників міського суду і ради, оскільки їхні засідання були досить тривалими. Так само харчування потребували ратушні слуги та сторожа. У приміщенні на горищі могла бути влаштована світлиця. Дах міг мати двозаломну конструкцію, а для його покриття використовувався гонт. Також не виключено й існування при споруді відкритої галереї в довжину фасадної її частини – ганку, до якого вели сходи. Він захищав нижні вінця зрубу споруди від загнивання та служив місцем, з якого міські слуги наглядали за порядком на Ринку у торгові та ярмаркові дні. Обов’язковим елементом ратуші був дзвін, що прилаштовувався на ганку над вхідними дверима; ним місцеве населення оповіщалося про збір біля ратуші в разі небезпеки, що загрожувала місту, або для оголошення інформації про резонансну подію, яка сталася в місті.

Місцем розташування головної споруди в Ковелі, як і в будь-якому іншому місті, що мало право на самоврядування, був його центр – Ринок. Згідно із картою міста, укладеною 1798 р., у кінці XVIII ст. ратуша примикала до будинків Яблонівської³⁵. Такого “утискування” головної споруди міста не мало би бути, але це сталось через значні зміни у складі населення міста та в забудові східної перії Ринку на кінець XVIII ст. Згідно з Інвентарем Ковельського староства 1590 р. східна перія складалася з десяти будинків, першим з яких був “дім вйтівський вільний Петра Жебра”³⁶, що розташовувався на розі Ринку. В ньому до побудови ратуші відбувалися засідання міського суду: “dom wojtowski sądowy na rogu w Rynku”³⁷. Минуло більше 20-ти років з часу проведення люстрації у 1616 р., яка засвідчила рішуче бажання ковельських міщан мати ратушу в центрі міста. Тоді міщанам все ж вдалося потіснити крамниці та ятки єврейських торгівців на Ринку і збудувати її. Підтвердженням цього є слова із привілею короля Яна Казимира місту Ковелю від 2 січня 1660 р.: “Tedy i w tym punkcie stosuiąc się do prawa

³⁴ Кравченко В. Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття // Український археографічний щорічник. – С. 425, 443.

³⁵ Семенюк А. Ковель: минуле і сучасне: Історико-краєзнавчий нарис. – С. 14.

³⁶ ЦДІАК України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 96–96зв.

³⁷ Там само. – Спр. 5. – Арк. 150.

pospolitego i samej slusznosci, na potomne czasy ustanawiamy, aby żaden tak chrześcianin, iako i żydowskiego narodu człowiek kramu pod ratuszem stanowić i trzymać nie ważył się, osobliwie pod ratuszem w pośrodku miasta, asz za szczególnym burmistrza i rady dozwoleństwem i wiadomością... o którą się z urzędem albo całym miastem rozmówić i postanowić maia”³⁸.

Ратуші у ті часи зводилися не в геометричному центрі Ринку, а зміщувалися до однієї з його сторін³⁹. Тому, якщо від часу побудови і до кінця XVIII ст. ратуша розташовувалася на тому самому місці, – можна висловити припущення, що найбільш зручним і виправданим місцем для неї на Ринку могла бути звільнена від торгівельних лавок ділянка у північно-східній його частині, ближче до східної перії Ринку.

Звичайно ж час побудови ратуші у Ковелі, як і в будь-якому іншому українському місті тих часів, значною мірою залежав не тільки від часу надання привілея на магдебурзьке право, а й від категорії, до якої місто належало, заможності його громадян, їхньої згуртованості й рішучості та чіткого усвідомлення ними необхідності побудови головної громадської адміністративно-судової споруди, яка б сприяла громаді в реалізації її прав як особливої, окремої в правовому відношенні верстви. У побудові ратуші в Ковелі ніхто, крім міщан, не був зацікавлений. Можливо, тому її збудували так пізно і до того ж без прямого дозволу королівської влади, яка, пам’ятаючи про міщанство, як джерело доходів королівського Скарбу, була вимушена миритись з таким проявом міщанської “сваволі”, як побудова ратуші.

* * *

Оскільки п’ять документів із шести були укладені староукраїнською мовою і вписані до судових книг літерами тогочасного кириличного алфавіту, а один із них (під № 3) староукраїнською і польською (польським алфавітом), то відтворення рукописних текстів документів засобами сучасного комп’ютерного набору відбувалося на основі засад, викладених у “Правилах видання пам’яток, писаних українською мовою та церковнослов’янською української редакції”⁴⁰ та у виданні, рекомендованому видавцям старопольських джерел “Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.”⁴¹. Метаграфування кириличних текстів відбувалося згідно з вимогами критично-дипломатичного методу, тобто літера в літеру без виключень і заміни літер тогочасного алфавіту (ω, ъ, ы, ѳ). Всі варіанти надрядкового знака (паєрка), що вживалися підписками гродської канцелярії для позначення звука, відповідного звучанню сучасної літери “й” в середині й кінці слів, передаються курсивною рядковою “у”. Виносні приго-

³⁸ РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 220. – Арк. 94. Опубл.: Пам’ятки історії Східної Європи.

³⁹ Ричков П. Ринкові площі // Пам’ятки України. Історія та культура. – К., 1996. – № 2. – С. 31.

⁴⁰ Німчук В. В. Правила видання пам’яток, писаних українською мовою та церковнослов’янською української редакції. – К., 1995. – Ч. I. – С. 30–34.

⁴¹ Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w. – Warszawa, 1953.

лосні ставляться в рядок на їхнє місце у словах, але передаються курсивом; так само як і виносна буквосполука “ст” в середині та кінці слів (*шестсотъ, ест*), а також лігатура на позначення кінцевого складу слів “-го” (*подстаростѣго*). Скорочені слова під титлом (*м̄лсти, м̄сца, м̄сця, м̄ца, м̄цеи*) та подібні їм без титл (*кор., мл., млсти, мсца, мцеи*) не відтворюються у своєму повному складі, титла при цьому зберігаються. Для полегшення орієнтації в текстах та покращення їхньої організації в публікації на початку текстів аркушів та їхніх зворотів проставлено виділені жирним шрифтом цифри архівної нумерації у квадратних дужках, а кінці текстів обох боків аркушів позначено двома похилими рисками (//). Останнє слово нижнього рядка тексту перед таким знаком, яке повторювалося на наступній сторінці, виконуючи роль слова-зв’язки (кустодії) для підтвердження наявності аркушів на своєму місці та запобігання пошкодженню документів – зберігаються. Розділові знаки і великі літери вживаються згідно з правилами сучасного правопису. Абзаци – лише для виділення трьох структурних складових документа та клаузул заключного протоколу. Уся критика текстів з приводу пошкоджень текстів, виправлень і пропусків літер, помилкових написань здійснюється у підрядкових примітках.

Щодо підготовки до друку польськомовних текстів, то, керуючись у багатьох випадках згаданою вище “Інструкцією”, публікатор все ж не вдавався до модернізації правопису польськомовних текстів документа під № 3 підбірки, що досить широко практикується спеціалістами, а намагався по можливості відтворити його в публікації якомога ближче до рукопису, вдаючись до осучаснення правопису документа при передачі лише деяких літер польського алфавіту. Йдеться передусім про передачу літери “у”, що вживається в документах як на своєму питомому місці, так і на місці літери “j” у сучасному написанні слів, хоча й у XVII столітті читалася як “j”. Тому публікатор вважав за можливість у середині, кінці деяких слів (напр.: *lentwojtem, rajca, dziesiejszy, swój, niżej*) передати літеру “у” літерою “j”. У всіх інших випадках написання літери “у” зберігалось. Також у рукописі на місці літери “z” всюди вживається “z”, а тому, погоджуючись із рекомендаціями “Інструкції”, у відповідних словах ставилася “z”, згідно з її звучанням у словах, наприклад: *wyrażony, iż, uważywshy*. Надрядковий знак – хвиляста лінія у слові “*panem*”, подається в рядку курсивним “m” – *panem*.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1640 р., лютого 3. Володимир. – Свідчення возного Яна Скорупки про доставку двох позовів в Ковель до замку і ратуші у справі по скарзі ковельського плебана Якуба Косинського на державцю Ковеля Яна Фалибовського, слугу підстарости Кароля Клавдія з Капуї, лантвійта Мацея Прендецького, бурмистрів, радців, міщан і передміщан про витіснення із взятих в оренду маєтностей

[71зв.] Реляция возного кладеня позововъ розныт ѡсобот
од ксендза плебана ковельского.

Року тисеча шестсотъ чотырдесятого, мсца ѳевраля третего дня.

На вряде кгородском, в замку его кор. м. Володимерскомъ, передо мною, Александром Захарияшом Бережецким, намесником на тот час буркграбства и замку Володимерского, и книгами нинешними кгородскими старостинскими, становъши ѳчевисто, шляхетныи Янъ Скорупька, возныи земскии енерал воеводства // [72] воеводства Волынского, для записаня до книг нинешных кгородских володимерскихъ явне, яснѣ и доброволне зознал, иж:

року прошлого тисеча шестъсот тридцать девятого, мсца декабрия шестънадцатого дня, позвовъ земскихъ володимерскихъ авътентичных в самой рѣчи два, а взглядом ѳсобъ порозну мешкающихъ – чотыри, в жалобе велебного в Пану Богу его м. ксендза Якуба Косинского, плебана ковелского, повода, по урожоного его м. пана Яна ѳалибовского, держачого за певным правом места Ковля и его приналежностии а шляхетного Кароля де Капое Клявьдого, слугу и подстаростего ковелского, такъже славетных Мацея Прендецького, лентвоита, Миколая Даниловича, Андрея Горбача, бурмистровъ, Яна и ѳедора Золотъниковъ, Касяна, ѳсипа Урбановича, ѳилипа Свинку, раицов, яко росказующихъ и авъторовъ, Потѣя Рымаря и сыновъ его, Семена Пекарця и челяд его, Аньдрея Слюсаря, Ярмола Боднаря и иншихъ месчан и передмесчан места Ковля, на рѣч нижеи менованую позволяющих, и инших кооператоров, принципалов, по именахъ и прозвисках лепѣи ведомых, по державцу и подстаростего яко шляхту самых през себе а по месчан зас и передмесчан з притомностию ясневелможного его м. пана Станислава на Конѣсполю Конѣцполского, каштеляна краковьского, гетмана великого коронного, бузского, барского, переяславьского, ковелского etc, etc старосты, позваных. Першии – до прислуханя се назначена и детерминована през декрет суду земского Володимерского, дня часу и термину в месте Ковлю до вывоженя* през повода и позваных если схочут инъквизиции, взглядом кгвалтовьного през позваных повода // [72зв.] з кгрунтовъ и пляцовъ певных, костелови ковелскому належачих, выбитя; а другии – до привернення тых кгрунтовъ, поводи в посессию его писаных и выданных, на том всем достаточне и широко в себе ѳбмвлиющихъ, по его м. пана ѳалибовьского и пана Клавьдего** в замку Ковельским в воротахъ брамы замковое, а по месчан и передмесчан ковелскихъ – въ ратушу, тамъ въ месте Ковлю будучом, положивъши и ѳ положеню ѳных в замку воротному, а въ ратушу месчаном и передмесчаном тамошним ковелским, под там-тотъ часъ под ратушом стоячим, поѳповедавъши термин за ними на рокахъ земскихъ володимерскихъ року теперидучого тисеча шестъсотъ чотырдесятого во три недели по Трох Кролах рымском святе припалыхъ и тепер судячихсе, ѳбом сторонам ку росправе правнои завите становитис зложил и назначил.

Просячи абы его тоѣ таковое ѳчевистое и доброволное признанѣ принято и до книг нинешныхъ записано было.

Которое *ѣст* принято и записано.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 75. – Арк. 71зв.–72зв.

* Текст пошкоджено.

** Літеру “ѣ” виправлено з іншої.

1644 р., вересня 7. Володимир. – Скарга Яна Мизютича-Черкаського на лантвійта Яна Александровича, бурмистрів, лавників та інших ковельських міщан про побиття, поранення, пограбування і ув'язнення у міській тюрмі після звернення скаржника до них із вимогою повернути відібраного у нього коня міщанином Пилипом Мартиновичем і його сином Миськом

[629] Протестация пана Яна Мизютича-Черкаского противко
месчаномъ ковельским.

Року тисеча шестьсот чотырдесят четвертого,
мѣсца сеньтебра сегого дня.

На вряде кгородскомъ, в замьку его кор. мѣсти Володимѣрскомъ, передо мною Михаломъ зе Збаража Воронежским, подьстаростимъ володимѣрскимъ, и книгами нынешними кгородскими старостиньскими, становъши очевисто, урожоньи панъ Янъ Мизютичъ-Черкасхий светчил и протестовалъсе напротивко славетнымъ Янови Александровичови, ленътвоитови, Николаѣви Даниѣлевичови, Воитехови Ткачови, Макарови Юсѣповичови, бурмистромъ, Иванови Хобоцкови, Супрунови Пилиповичови, // [629зв.] лавникомъ, Пилипови Мартиновичови, приньципаломъ и иньшимъ всимъ месчаномъ места Ковля, которыхъ именами и назвисками в той протестации завьражоных мети хотячи яко комьприньципаломъ учиньку нижеи выражоного ѿ то, иж:

ѿни, пропомневъши ѿстрости права посполитого и винъ в нем ѿписанных, але то себе легцеважачи и за ни за што маючи, року теперешнего тисеча шестьсотъ чотырдесятъ четвертого, мѣсца авьгуста двадцать сегого дня, в месте Ковлю, скаржачого, которыи, маючи справу свою предъ вышеи менованными ленътвоитомъ и бурмистрами з вышеи помененымъ Пилипомъ* Мартиновичомъ и сыномъ его Мискомъ ѿ грабежъ коня, словами добрыми, абы з оныхъ справедливостъ мети могль, тых же бурмистра и ленътвоита просилъ. Тѣды ѿни, место учиненя справедливости, знати з направи того-то Пилипа Мартиновича и сыновъ его, скаржачого ѿным и никому ничего не виньного, без даня себе до такового учиньку жадное и намнешное потребы, впродъ словами усчипливыми, доброй славе и гонорови его шляхецкому шкодячими, золжили и зсоромотили, а потомъ самого порвавши, пьстями в губу, головою ѿ стену толъкучи, били и мордовали и разовъ килька синих на голове и на твары задали; волосы з чуприны вырвали, а потомъ, ничего не респектуючи на станъ шляхецкий, з оного шапку, поясъ и шаблю взявъши, а самого до турмы меское, где месчанъ и зраицовъ сажаютъ, запровадивши, яко якого злочиньцу всадивъши, в той-то турме замьками и ланьцухомъ замькнули и скаржачого през цалые три дни и три ночи в такомъ ѿкрутномъ везеню трымали, з которого везеня ледво ажъ четвертого дня выпустили. Которымъ такимъ поступкомъ // [630] поступкомъ своимъ преречоные приньципалове и комьприньципалове

* Мало бути “Пилипом”.

скаржачого, особу шляхецкую, здизгоноровали, праву се посполитому спротивили, зачим вины, в праве описаные, на особы свое зотягнули. **О** котории-то таковыи деспектъ свои яко и везене з преречоными особами скаржачии, оферовавшисе правне чинити, зоставивши себе вольное учинене инъшое ширшое протестации, albo поправу тоє, была ли бы того потреба. На подпору тоє теперешнее протестации ставиль возного енерала воеводства Вольньского шляхетного Самуеля Ваньковича, котории для записаня до книгъ зозналъ, иж:

Онъ, року теперешнего тисеча шестъсотъ чотырдесять четвертого, мѣца августа двадцать девятого дня, за приданем моимъ урядовым, маючи при себе сторону шляхту людеи зацных, урожоных их мл. пановъ Станислава Хлопицкого а Миколая Посника-Туровицкого, за жаданемъ урожоное панее Зоѣии Славиньского Грегоровое Мизютовичовое-Черкасское, матки вышеи помененого скаржачого, былъ на справе и потребе того ж пана Черкасского в месте Ковлю, и за афектациею тоє ж панее Черкасское помененого пана Черкасского в турме барзо брыдкои, замъками и ланъцухомъ замъкненого заставъши, и разовъ килька синихъ в голове и на твары урядовне огледал. Которого, заставши в такомъ везеню, пыталъ, хто бы его до тоє турмы усадиль и тые разы синие задалъ. Теды поведиль, же не од кого инъшого, только од вышеи помененыхъ месчановъ то все безвинъне сталосе.

И просиль помененыи протестанъсъ, абы тая его протестация посполу з возного реляциею до книгъ принято и записано было.

Што отрымаль.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 629–630.

№ 3

1644 р., жовтня 31. Володимир. – Акт добровільної угоди між Яном Мизютичем-Черкаським та ковельським лантвійтом Яном Александровичем, радцею Пилипом Мартиновичем та іншими міщанами про грошову компенсацію, відбування ув'язнення та повернення пограбованого коня за незаконне ув'язнення Черкаського в ковельській ратуші і побиття

[1614] Декретъ полюбовныи приятелеи межи паномъ Яном Черкаскимъ, акторомъ, а паны Яном Александровичом, лентвоитом, и Пилипом Мартиновичом, раицою, месчаны ковельскими яко позваныи сталыи.

Року тисеча шестсот чотырдесят четвертого, мѣца октобра тридцать первого дня.

На вряде кгородскомъ, в замку его кор. мѣсти Володимерскомъ, передо мною, Петром Сосновским, буркграбим замку Володимерского, и книгами нынешними кгородскими старостиньскими, становъши очевисто, урожонии панъ Янъ Черкаськии з одноє, а славетъные панове Янъ Александровичъ, лентвоитъ, и Пилипъ Мартиновичъ, раица старыи и месчане ковельские з другое стороны, декретъ полюбовныи судъевъ межи вышъречоным паном Черкаскимъ яко поводом а помененыи лентвоитом и раицею

ковельскими яко позваными под датою тутъ, в мѣстѣ Володимѣру, року, мѣсца и дня тепер идучих, вышеи на акте менованых ѳерованыи и списаныи для вписаня до книгъ нинешных кгородских володимѣрскихъ явне, яснѣ и добровольнѣ вси три сполнѣ, згоднѣ и ѳдностаинѣ и кождыи з них зособна з части и ѳсобы своеѣ, на теле и умыслѣ добрѣ будучи здоровыми, подали и признали, такъ ся в собе маючи:

“Міędzy urodzonym panem Ianem Czerkaskim, actorem, a sławetnemi pany Ianem Alexandrowiczem, lentwojtem, y Pilipem Martinowiczem, starym rajca, mieszczyzny kowelskiej, obwinionemi, y tu do sądu ziemskiego włodziimirskiego przez actora o despect swój, niżej minowicie wyrażony, na rokы terazniejsze // [1614зв.] ziemskie włodziimirskie świętomichałskie zapozwanemi za dobrowolnym prze* strony obiedwie nam imiony y przezwiski, niżej sie mianowicie na podpisach swoich mianowanym przyiaciom polubownym dla ukazenia tej sprawy swojej przed szrodki y sposoby przyiacielskie danemi takie conditie zgodnie przez nas, sędziow, ich obudwuch stron polubownych namowione staneli. 1. Iż sie to dostatecznie z dobrowolnego przyznania sie pana lentwojtowego pokazalo, że pana Czerkaskiego kazal sługom urzędowym do więzienia miesckie^o kowelskiego zaprowadzic, pod ratuszem będącego, y tam w tym więzieniu osadzwszy, kłódkami y łańcuchami pozamykac y więzyc. Dla tego, lubo to za ten takowy swój pan lentwojt nieprawny postępek według prawa pospolitego większe y srozsze winy popadł y na siebie zaciagnol. Atoli iednak my, sędziowie polubowni, uważwszy to, iż głowczyzna iego nie iest większa nad sto grzywien, aby pan lentwojt za ten takowy postępek swój niesłuszny, przeciwko actorowi, osobie szlacheckiej popełnionej, sto grzywien groszy polskich od actu dnia dziesięjszego za niedziel szesc gotowemi pieniędzmi tam w Kowlu przed urzędem burmistrzowskim y radzieckim tamejszym w domu pod tam-ten czas burmistrza kwartalowego oddawszy y zapłaciwszy, y iako najpodsciwej z ludzmi zacnemi actora przeprosiwszy, zarazem na zaiutrz w tym więzieniu y na tym miejscu, kędy pan Czerkasky będąc wsadzony siedział, zasiadшы to takowe siedzenie swoje przez całą pułroka nie wychodząc z nie^o skonczył, a to s prozbą przyiacielską. 2. Że też Pilip Martinowicz // [1615] Martinowicz, przy tej-tam zwadzie będąc, actora za łeb porwawszy, głową o sciane bił, tedy my, sędziowie polubowni, stosując sie w tej mierze do prawa pospolitego, nakazuujemy, aby pomieniony Pilip Martinowicz za ten takowy swój postępek actorowi panu Czerkaskiemu także od actu tego decretu za niedziel szesc przed tym ze wyżymianowanym urzędem burmistrzowskim dwanascie rubli groszy litewskich gotowemi pieniędzmi oddawszy, także zarazem na zaiutrz, na ratuszu kowelskim zasiadшы, to takowe siedzenie swoje przez całe y zupełne niedziel szesc z niego nie wychodząc skonczył, a to s prozbą przyiacielską. 3. Ten że Pilip Martinowicz aby konia panu Czerkaskiemu zarazem nazaiutrz po przyjezdzie swoim zowad tam do Kowla oddawszy y wrociwszy, ze wszystkich pretensy y krzywd swoich, ktore by sobie od pana Czerkaskiego po dzien dziesięjszy byc stałe y poczynione rozumiał y pretendował quitem przed urzędem lentwojtowskim y burmistrzowskim tamejszym kowelskim oczewiscie zeznanym dostatecznym quitowawszy tak

* Мало бути “przez”.

samego pana Czerkaskiego iako też panią matką y pannę siostrę iego iako naucciwej z ludzmi podsciwemi przeprosił. 4. Co obwinieni powinni będą uczynic, to iest pieniądze oddac na czasy wyżej opisane pod zakładem rownych y podobnych sum wyżyprzysądzonym summach a siedzeniam zas pod winą infamiej. 5. Pan Czerkasky też ma y powinien iest przez decret nasz wynajdziony tak tych wyżymianowanych osob iako y inszych wszytkich w protestaciej wyrażonych osob s protestaciej tej swoiej // [1615зв.] zarazem da Pan Bog dnia iutrzejszego w grodzie tutejszym quitem dostatocznym quitowac y tam że oraz z wyżej mianowanemi osobami, panem lentwojtem y panem starym rajcą kowelskim, ten decret nasz polubownych sędziow, do xiąg grod. włodziwskich oczewiscie podawszy, przyznac. Co strony obiedwie wszytko strzymac między sobą maia y powinni będą za mocą tego decretu naszego i tego przy tym dokładaiać, iż iesliby ktora kolwiek strona temu decretowi naszemu w czym kolwiek sprzeciwiła sie y nie dosic uczyniła, tedy forum y termin zawity za piirwszym pozwem im obudwum stronom do skutecznego dosic uczynienia wyżywyrażonym wszytkim conditionom w grodzie y ziemstwie tutejszym włodziwskim bez zazywania wszytkich y wszelakich ieneraliter dillacy, apellacy obron y dobrodiejstw prawnych naznaczymy mocą tego decretu naszego, rękami naszymi własnymi podpisanego.

Działo sie we Włodziwsku, roku tysiąc szescset czterdziestego czwarte^o, octobra trzydziestego piirwszego dnia”.

У того декрету подпись рукъ тыми словы:

“Jerzy Hada* horod. włod. ręką swą,
Andrzej Posnik-Turowicki m. pa,
Wacław Horodiski,
Wasili Iarmohen ręką swą,
Stefan Połosar,
Theodor Małaszewsky ręką swą”.

А так я, буркграбя, тот декрет полюбовными судъевъ за поданем очевистым, добровольным признанем и прозбою выименованных зознавающих принявши, с початку увес аж до конца, так яко се в себе мает написаныи, поданыи и признаныи ест, до книгъ нынешних кгородскихъ володимерскихъ вписати казаль.

И естъ вписанъ.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 1614–1615зв.

№ 4

1647 р., жовтня 14. Володимир. – Свідчення возного про доставку двох позовів у Ковель, першого – старості Криштофові Зебнику-Опалинському до місцевого замку, другого – бурмистрам, писарю і міщанам до ратуші у справі про неповернення позваними підданих, які втекли із села Подрежа Берестейського воєводства

[779зв.] Реляция возного кладеня позву его мл. пану воєводе познаньському и месчаномъ ковельским ѿд его мл. пана ґрыдриха Сапиги, кгородиньского, ѿстрынского etc. старосты.

⁸ Мало бути “Łada”.

Року тисеча шестсотъ чотырдесят сегого, мѣца октобра
чотырнадцатого дня.

В рочки судовые кгородские володимѣрские, ѿд дня десятого мѣца и року теперидучих, выжеи на акте менованыхъ, припалые и судовне ѿдправоватъ зачатые, передо мною, Михаломъ зе Збаража Воронежъскимъ, подстаростимъ володимѣрскимъ, становши ѿчевисто шляхетныи Миколаи Болновъскии, возныи земскии енерал воеводства Волыньскогого, для записаня до книгъ нынешнихъ кгородскихъ володимѣрскихъ явне и доброволне зозналъ, иж:

ѿнъ року теперешнего тисеча шестъсотъ чотырдесятъ сегого, мѣца сенътебра пятого дня, позвовъ на мембранахъ кгородскихъ володимѣрскихъ автентичныхъ, судови кгородскому Володимѣрскому судити належачихъ, – два, в жалобе велможного его м.л. пана Фрыдриха Сапеги кгородзинскогого, острынскогого etc. старосты, повода: першыи позов по ясневелможного его м.л. пана Крыштофа Зебника- Опалинскогого, воеводу познанскогого etc., старосту ковельскогого, позваного. Выданыи тотъ позовъ до всказаня на его милосъти пану воеводе познанъськомъ винъ правныхъ взглядомъ // [780] взглядомъ неучиненя справедливости з месчан ковельскихъ и неказане выдана подданныхъ поводовыхъ, именами и прозвискими в позвахъ и процессе тое справы менованыхъ, роковъ тисеча шестъсотъ чотырдесятъ пятого и тисеча шестъсотъ чотырдесятъ шостого, розныхъ мѣци и днѣи з маѣтности и волости поводовое Кореневское з села Подрежа, в воеводстве Брестъскомъ будучое до места Ковля збеглыхъ, до росказаня теды през позваного помененымъ месчаномъ ковельскимъ ставеня передъ судомъ кгородскимъ Володимѣрскимъ тыхъ збеговъ и выдана ѿныхъ поводови, такъже и до заплаченя винъ правныхъ и шкод; другии позовъ ѿд того ж повода по славетныхъ Макара Урванчика, Вошчеха Ткача и инныхъ бурмисътров, писара, месчанъ и все енералитер посполство места его кор. м.л. Ковля, з бытностю и притомностю того ж вышъреченого его м.л. пана воеводы познанскогого, старосты ихъ, позваныхъ. Писаныи тотъ позовъ до выдана працовитыхъ Фѣдора, Кондрата и Савона Малиевичов, Якова, Ивана, брати рожоное, и Хвѣся Ѧнискович з жонами, дѣтми, конми, быдломъ и зо всею маѣтностю роковъ прошлыхъ, тисеча шестъсотъ чотырдесятъ пятого и тисеча шестъсотъ чотырдесятъ шостого, розныхъ мѣци и днѣи з вышъреченое маѣтности поводовое до места Ковля збеглыхъ и през повода у позваныхъ непокрокот ѿ выдане реквированыхъ и арешътованыхъ, до поставеня теды передъ судомъ кгородскимъ Володимѣрскимъ и выдана поводови тыхъ вышъречоныхъ подданныхъ, а в неставеню и в невыданю ѿныхъ поводови, – до заплаченя за нихъ такъсы – за каждого зособна по пятисотъ грьвенъ польскихъ, // [780зв.] до наказаня винъ правныхъ взглядомъ нарушеня привилею его кор. м.л. и нагороженя шкод, в позве менованыхъ. Ѧ чомъ тые позвы, до которыхъ се и тая реляция ин того реѣруеть, шыреи в собе мають, по его м.л. пана воеводу познанъскогого в замку Ковельскомъ положилъ старосте тамошнему и челяди замковой, а по месчанъ ковельскихъ в ратушъ воткнувшы, велю месчаномъ тамошнымъ ковельскимъ, на тотъ часъ передъ ратушомъ стоячимъ и будучимъ поповедавшы, терминъ з тими ѿбема позвами передъ судомъ кгородскимъ Володимѣрскимъ на рочкахъ кгородскихъ володимѣрскихъ в року теперешнемъ тисеча шестъсотъ

Документи до історії ратуші в місті Ковелі 30-х – 40-х років XVII століття

чотырдесять семомъ, мѣца октобра десятого дня, до суженя припадаючих, сторонамъ обомъ ку росправе правнои становитис зложилъ и назначил.

И просил помененыи возныи, абы тая его реляция до книгъ принята и записана была.

Што отрималъ.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 83. – Арк. 779зв.–780зв.

№ 5

1648 р., лютого 17. Володимир. – Скарга Криштофа Сапеги на ковельського підстаросту Кароля Клавдія з Капуї на урядника Романа Вресовського, ковельських лантвійта, бурмистра, радців, лавників і писаря про арешт підданого скаржника із села Дороготеж Филона Стефановича у Ковелі на Ринку та ув'язнення в ратушній тюрмі, застосування під час допиту жорстоких тортур нібито за пограбування жита у вербському маєтку Ковельського староства. Свідчення возного про огляд ран потерпілого та безуспішність вимог щодо його визволення з ув'язнення

[138зв.] Протестация велможного его мсти пана Крышгтоѳа Сапеги противько пану Каролови Клавѳому, подстаростему ковельскому и иным учиненая. Року тисеча шестсот чотырдесять ѳьмого, мѣца ѳевѳраля семнадцатого дня.

На вѳраде кгородскомъ, в замку его кор. мсти Володимерьскомъ, передо мною, Анѳдреемъ Абрамовичомъ Бурѳчакомъ, намесъникомъ подстаростѳтва володимерского, и книгами нинешъными кгородскими старостинскими, становъши ѳчевисто, шляхетъными Янъ Корениѳѳскими именемъ велможного его мсти пана Крышгтоѳа на Несухоежахъ Сапеги, доведечи въ себе его мл. роботъному Филонови Стеѳановичови, подданому его мсти дедичъному зъ села Дороготыжъ, справедливости противько урожоному пану Каролови Клявѳому де Копое, цудзоземцови, яко росъказуючому и подстаростему, а шляхетъному Романови Вресовському, урядникови ѳолварку вербъкии*, до староства Ковельского належачого, славетънымъ засъ ѳедорови Пилиповичови Свинѳчикови, ланѳтвоитови, Воитехови Ткачови, Петрови Лихѳванчикови, Макарови Урѳвановичови и Супрунови Гарѳбарови бурѳмистрови и раицомъ, Кирылови Леичикови, ѳедорови Савоновичови, лавъникомъ, Сколь[...]цъкому** засъ писарови яко судови а уѳстивому Хоми, воитови // [138^a] воитови дубовъскому, сполна з выжеи менованымъ Романомъ Вресовскимъ, урядъникомъ инстыкгуочим, а неверному Маерови Викѳторѳчикови, жидови, з росъказаня пана подстаростего прокураторови ковельскимъ яко сполнымъ и взаемнымъ нижеи меновите достатечъные ѳписаного неправного, неслушъного и неналежъного суженя кгвальтовъного выжеи менованого Филона Стеѳановича, подданого дороготызького, авѳторомъ сведчилъ и протестовалъсе ѳ то, ижъ:

* Мало бути “вербський”.

** Текст пошкоджено, мало бути “Скольдыцькому”, див. док. № 5.

кгда менованыи Филонъ Стефановичъ сполне з ынъшими сусидами своими, поддаными дороготызькими, з менованое маентъности Дороготыжа ѡсьмю возовъ для купеня собе на потреби свои жита тутъ на Волинъ до места Киселина в року близькопрошломъ тисеча шестсотъ чотырдесятъ седъмомъ* поехавъши и тамъ водлугъ потреби своее кажъдыи з нихъ, жита накупивъши, с тамтол назадъ до менованое маентъности Дороготыжа домовъ своих уси вкупе ворочаючисе, менованого Филона Стефановича, для слабости и устаня коня его, ѡного толко самого ту жъ под местомъ Ковълемъ, юже село Городелець проехавъши, дня двадцать ѡсьмого, мѣся декабра, зоставивъши, а сами, лепъшые кони у возахъ своих маючи, до домовъ своих ѡдѣхали. Менованыи засъ Филонъ Стефановичъ, для слабости коня своего за ними такъ прудъко ехати зъдонжити // [138^{зв.}] не могучи, на передъместю ковельскомъ Козим Рыньку, в дому угъстивого Савъки, неподалеку брамы мешъкаючого, на ночьлегъ станувъши и тамъ у него переночовавъши, кгда назавътрее, дня двадцать девятого того жъ мѣся декабра, в прошълемъ року, яко человекъ подорожъныи**, намнеи ни в чим никому не винныи, покоем и бесъпеченствомъ права посъполитого ѡбъварованыи и убесъпечоныи, в Рынокъ тамошънии ковельскии для купеня стравъных речии собе а сена и ѡвса коневу своему вышедши, то, што потребъного было ѡному бесъпечъне справовалъ, теды менованыи Вресовъскии с помененыи воитомъ дубовъским, за волею ведомостю и росъказанем власънымъ менованого пана подъстаростего ковельского и доданъем слугъ такъ ѡдъ пана подстаростего зъ замъку, яко и ѡд менованых лентъвоита, буръмистра, радець и лавниковъ выжеи менованыхъ зъ места, своих месцьких, – того жъ помененого Стефановича, подданого дороготызького, кгвальтовъне умысльне и безъвинне посередъ миста тамошънего Ковельского улапивъши и до везеня своего ратушънего*** подъданого шляхецъкого, подъ право их тамошънее такъ замковое, яко и месцькое жадъным кштальтомъ чи способом не подълегаючого и не подъпадаючого, ѡ якоесъ якобы покрадене черезъ него жита з ѡол- // [139] з ѡолварку выжеи менованого вербецького, человека уцъстивого, намнеи ни в чим никъды перед тым не подеирзаного^{4*} и жадных знаковъ скарги своее и подобенства на него таковому учинкови не маючи и пры нем не належъши, але потстиве и спокоине за ведомостю менованого Савъки в дому его тоетам прошълое ночи ночуючого ѡбъвинивъши и ѡскарживъши, мимо выразъное явъное и ясьное право земское в Статутѣ Волинскомъ ѡ таковых прыпадках на розъных месъцах ухъваленое и постановъленое, ку зневадзе и лекъкому уваженю самого его млсти пана Сапеги, пана его и зацьного высокого стану и юрисъдикъции его млсти над тымъ подданым дедичъное и вечистое зупольное и реалное маючое, в туръму вкинувъши и ѡсадивъши, и за покилкакротным писанем урожоного пана Яна Шмоневъского,

* Літеру “д” виправлено з “м”.

** Літеру “ж” виправлено з “з”.

*** Виправлено з “тамошънего”.

^{4*} Мало бути “подеирзаного”.

яко намесъника его мсти пана Сапежиного несухоезького, и реквизицию оного презъ возного и шляхъту урядовную ѿ выпускене того подданого а реквироване з него у него яко намесъника, есъли бы оным в чом былъ винен, водлугъ права земьского справедливости, оного с того везена не выпустивъши и не вызволивши, сами, противько выразьному праву земьскому и волностям шляхецькимъ, оного безъ жадного лица знаковъ и подобенствъ на него злодеиск[...] * з росказаня пана подстаростего // [139зв.] выжеи менованого, за инстыкгованем шчиро потварным помененого урядника и воита а прокурванемъ тое sprawy презъ менованого Маера Викъторъчика, жида, – вшелякими правами прокурации заказано, особу, дня трынадцатого, мѣся в року тепер идучомъ, близько проминулого генъваря, мимо вшелкую слушьность и належьность, ѳори зверхность и юризьдыкъцию его м. пана своего дедичьного и намесъника его мсти, знаки и подобенства злодеиские, упорне, человека намнеи ни въ чим никгды не подеизраного, подданого шляхецького, декретомъ своим на квесътые осудивъши и здавъши, и в тым на ѳстатокъ пункте с тымъ невинъне коньдемнованым и на квесътые з даным подданым шляхецьким над вшелякие права и циркумъстанцие, в них в одправованю квесътыи специѳице ѳписаные и ѳцирклованые, срожѳи поступуючи, оного на драбине разовъ чотыры посторонками тягънучи, а свичъ засъ пулькопъкомъ цалым разовъ тры палиты и печи казали. Якожъ и самою речою разовъ чотыры тягъненыи а свичами разовъ тры паленыи и печеныи будучи, ѳд такового ѳкрутъного и немилосеръного ** над вшелякие права и звычайи, в таковых прыпадъках и поступъках з давъных часовъ заховуючисе, з мученя и змордованя невинного, и до тых часовъ // [140] часовъ баръзо хорыи, на смертелнои постели лежачи и ѳ здоровю и житю своим далшим вонгъпячи, есъ и зоставаеъ; и Панъ Богъ самъ толко ведаеъ то, есъли се с того такового ѳкрутъного змученя и спаленя своего вылечить и до першого доброго здоровья своего прыидеъ. Зачим менованые ѳсобы уси: панъ подстаростыи презъ росказанъе инъстыкгаторове, засъ Вересовские и воитъ дубовские презъ потварное ѳскарженъе, жидъ засъ Викъторчикъ презъ заказаную собе и жидомъ усимъ вшелякими правами прокурацию, а лентвоитъ, буръмистъ ***, раицы и лавъницы презъ упоръное и неналежьное сужене, и на квесътые здаванъе, менованого ѳилона Стеѳановича, подданого шляхецького, подъ право, судъ и декрета их месцькие намнеи не належачого, противько праву и повинностям урядовъ своих выкочивъши, въ вины за то кожъдыи з нихъ зособъна з особы своее, в праве постъполитом написаные, и их тому таковому неправъному несълушьному и упоръному поступъкови ровъные и годные такие я[...] ^{4*} на нихъ презъ декрета судовые, так вглядомъ ^{5*} зневаги самого его мсти пана Сапиги, пана менованого Стеѳановича дедичьного ѳсобы, яко и того самого подданого его мсти наказаные и деклярованые будуть,

* Мало бути “злодеиских”.

** Так у рукописі.

*** Мало бути “буръмистръ”.

^{4*} Мало бути “якъ”.

^{5*} Мало бути “взглядомъ”.

попали и ѿные на себе и ѿсобы свои кожъдыи з них зособъна до- // [140зв.] броволне завзяли и затыгнули. **Ѡ** счо все протестуючи такъ его мсти пана Сапигу самого яко и того подданого, есъли живъ зостанеть и с тое таковое выжеи ѿписаное хоробы своее до першого доброго здоровья своего вылечивъшисе приидеть, а есъли тежъ умрет, – теды потомъковъ его з бытъностью его мсти пана своего з меноваными ѿсобами усими в суде належъномъ правъне такъ яко дорога до чиненя правом водлугъ права належаты будетъ поступити и чинити ѿѿеровавъши и декляровавъши. На тотъ часъ для болшое веры и подпоры тое таковое протестации своее шляхетного Кирика **Ѡ**стровъского, возного земского енерала воеводства Волынского, ту жъ заразомъ на уряде передо мъною и книгами ѿчевисто ставиль, которыи, ѿбличъне стоячи, для записаня до книгъ нинешныхъ кгородскихъ володимерскихъ явъне и доброволне созъналъ, ижъ:

року тепер идучого, выжеи на акъте менованого, мѣся гѣнваря шестнадцатого дня, за прыданием моим урядовым ѿчевистым, маючи пры себе шляхетныхъ пановъ Кгрекгора Кговаревъского а Берната **Ѡ**стровецького, сторону шляхту людеи добрыхъ, себе до вы- // [141] до выжеи и нижеи меновите ѿписаное речи и справы для болшого еѣ сведоцътва и веры ужитыхъ и прыспособленыхъ, в мѣсте Ковълю, в дому мистра тамошнего будучи, менованого подданого дороготыжъкого его мсти пана Сапежиного дедичного барзо хорого, на смертелной постели лежачого, и ѿд ѿкрутного паленя свичами на ѿбохъ бокахъ тила его раны ажъ до самыхъ внентрности, а по плечахъ, хрибъте, ногахъ и иншихъ усихъ тила его сторонахъ раны ѿкрутныи и смертелныи, свичами паленыи, руки зась ѿбѣдъве зъ ставовъ своихъ презъ тягънене посторонками выпалые маючого, видиль и урядовъне ѿгледалъ, и то ѿд него самого, ижъ се му тое таковое змордованъе и змученъе, часу и способомъ выжеи в протестации выражоныи, безъвинне и кгвалтовъне стало, достаточъне и выразъне в уши свои слыш алъ и то при томъ зозънаваючи созъналъ, ижъ:

за прозьбою и аѿекътациею выжеи менованого пана Шмоневъского, намесъника его мсти пана Сапежиного несухоезъкого, в том же теперъ идучомъ року, с тоею жъ выжеи менованою стороною шляхътою перъвѣи дня второго, а потомъ другии разъ дня десятого, мѣся гѣнваря, такъ до пана подстаростега яко лентъвоита, бурьмистра, радець и лавъниковъ // [141зв.] тамошнихъ ковѣлскихъ ѿ выпусчѣние и вызъволенъе с тамъ-того ихъ вязеня неналежъного помененого подданого дороготыжъкого, невинне и неналежъне ѿскаржоного и ѿсажоного, урядовъне реквизиуючи, ездылъ. Але, за ѿбема разами тое реквизиции своее, намънеи не такъ у пана подстаростега яко и упомененыхъ ѿсобъ урядовыхъ месцькихъ тамошнихъ не справивъши, назад з ни с чимъ ворочалъсе.

Што все, кгда такъ созънаваючи правъдивѣ быти призъналъ, – теды протестуючиисе просиль, абы такъ тая протестация его яко и рѣлляция возного прынятыи и до книгъ нинешныхъ записаныи были.

Которые сугъ прынятыи и записаныи.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 84. – Арк. 138зв.–141зв.

1648 р., квітня 6. Володимир. – Свідчення возного про доставку до ковельської ратуші трьох позовів із вимогою до підстарости Кароля Клавдія, ковельських лантвійта, бурмистра, радців, лавників і писаря з'явитись на судові рочки для розгляду справи по скарзі на них Криштофа Сапеги про безпідставний арешт його підданого в Ковелі, ув'язнення в ратушній тюрмі та застосування тортур

[307] Реляция возного положена позовов од его м.л. пана Сапеги по его м.л. пана Клявѣдего и месчанъ ковельских.
Року тисеча шестсотъ чотырдесять ѡсмого,
мѣа априля шостого дня.

В рочки судовые кгородские володимерские, од дня двадцать шостого мѣа марѣца, року теперешнего выжеи // [307зв.] выжеи на акъте менованого припалье и судовне одправоват зачатые, передо мъною, Михаломъ зе Збаража Воронежским, подъстаростимъ володимерским, становши очевисто, возным енераль воеводства Волынского шляхетным Кириль Островским для записаня до книгъ нынешных явне и доброволне зозьналь, ижъ:

онъ року теперешнего тисеча шестсотъ чотырдесять ѡсмого, мѣа ѡевраля двадцатого дня, позовъ кгородскихъ володимерскихъ аутентичныхъ тры, одънесыши до места Ковѣля, оные на ратушу въ избе на столе положиль и ѡ положеню ѡного самым позваным и инъшимъ месчаномъ ковельским ѡповедил. Писаные тые поэвы: перъшии – по урожного пана Кароля Клавѣдего де Капое, подъстаростега ковельского, и шляхетного пана Романа Берешневича, такъже славетныхъ Ѳедора Пилиповича Свинъчика, леньтвоита, Воитеха Ткача, Петра Лихъванъчика, Макара Уръвановича и Супруна Гарбара, бурмистра и раици, Кирила Лейчика, Ѳедора Савоновича, лавъниковъ, Грегорого Скольдъцького, писара, яко судъ, а уцътывого Хому, воита дубовьского, сполне з выжеи менованым Романом // [308] Романомъ Берешневичомъ, урядникомъ ковельским инъстикгуючим, а неверного Маера Викторъчика, жида, з росказаня пана подстаростега прокуратора месчанъ ковельскихъ, позваныхъ, в жалобе урожного его м.л. пана Крышътоѡа Сапеги, повода, в довоженю справедливости од повода подданому своему дороготискому работному Филонови Стеѡановичови в справе скрутениѡвои ѡ змученъе и зморъдованъе човека невинного и безъ лица з Киселина року недавньо прошълого тисеча шестсотъ чотырдесят семого, мѣа декабра двадцать девятого дня, зъ инъшимъ товариством своим едучого улапивъши, и ѡного на тортуры давали, которыи и до того часу въ везеню зостаеъ змученыи; другии позовъ такии же кгородскии володимерскии аутентичныи по тых же выжеи менованых ѡсобъ позваных в жалобе того жъ его м.л. пана Сапеги в довоженю справедливости тому жъ подданому своему дороготискому, такъже ѡ змученъе и везене невинне инъ кавза принъципали; третии позовъ такии же аутентичныи по тых же выжеи // [308зв.] выжеи менованых позваных в жалобе того жъ его м.л. пана Сапеги, доводечи тежъ справедливости доставенъя подданого

менованого Стефановича Филона дороготицького з турьмы ихъ приватное местское, юриздикции неподлегло, перед судъ кгородьскии Володимирьскии. О чомъ тые позвы ширеи и достаточънеи в себе обьмовляют. За которими-то позвами менованыи возныи рокъ сторонамъ преречоным обомъ такъ поводовои, яко и позванои на рочькахъ кгородьских володимирьских в року теперешнемъ, дня двадцатъ шостого мѣца марьца, до суженя припадающих и теперь судячихсе, ку росправе правънои становитисе зложилъ и назначилъ.

И просилъ помененыи возныи, абы тая его реляция до акътъ была принята и записана.

Што отримал.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 84. – Арк. 307–308зв.

Володимир Кравченко (Київ) **Документи до історії ратуші в місті Ковелі 30-х – 40-х років XVII століття.**

Публікація добірки документів, що включає 6 одиниць, виявлених у книгах Володимирського гродського суду, містить інформацію з історії перших років функціонування головної адміністративно-судової споруди в м. Ковелі. На підставі цих документів автор вперше визначив дату побудови ратуші, її зовнішній вигляд, склад і призначення приміщень та роль у діяльності органів самоврядування міста.

Ключові слова: ратуша, міська рада, самоврядування.

Владимир Кравченко (Киев). **Документы к истории ратуши в городе Ковеле 30-х – 40-х годов XVII века.**

Публикация подборки документов, включающая 6 единиц, выявленных в книгах Владимирского гродского суда, содержит информацию по истории первых лет функционирования главного административно-судебного сооружения в г. Ковеле. На основе этих документов автор впервые определил дату построения ратуши, ее внешний вид, состав и назначение помещений, а также ее роль в деятельности органов самоуправления города.

Ключевые слова: ратуша, городской совет, самоуправление.

Volodymyr Kravchenko (Kyiv). **Documents on the History of the Kovel City Hall in the 1630s and 1640s.**

The article presents a selection of six documents discovered in the books of main administrative building of Kovel right from the time of its construction. On the basis of these documents the author determined the date of the construction of City Hall, its outward appearance, the quantity and functions of its premises, and also explained the importance of City Hall for self-government of authorities in the city.

Key words: City Hall, City Council, self-government.